

Bedegi Győző – Kurucz Anita

1956-ról – negyven évvel később

Dokumentumértékű visszaemlékezésekben nincs hiány az 1956-os forradalom évfordulója kapcsán. Többnyire azonban azokat szólaltatják meg a kutatók és a krónikások, akik központi szereplői voltak az eseményeknek, holott a forradalom „közkatonái” is megérdemlik a figyelmet. Néha olyan adalékokkal szolgálnak, amelyek elengedhetetlenek a teljes kép kibontakoztatásához. Az emlékezet azonban véges, ilyen távlatból már tévedhet is az idők tanúja. Nem tekintjük feladatunknak, hogy ezekre rávilágítsunk. Legyen ez a történészek feladata. Mi csak gyűjtőgettünk. A még megmaradt harag, a megbocsátás, a soha el nem törölhető gyűlölet hangját vagy a csalódását. Mindezt 1996 augusztusában, 40 évvel az események után.

Deme Attila:

– 1956. október 24-én az Állami Építőipari Vállalatnál dolgoztam az anyagosztályon, a szállítási részleg tartozott hozzám. Mint akkor mindenki, hallgattuk a rádiót és latolgattuk az eseményeket. Október 24-25-e körül történt a munkástanácsok megválasztása és olyan abszolút demokratikusan, hogy még jelölés sem volt. Azokat választották meg, akiket úgy érezték, hogy a munkások oldalán vannak. Így lettem én is a munkástanács tagja, az Állami Építőipari Vállalatnál.

A vállalatnál teljes nyugalom volt, még egy rossz megjegyzés sem hangzott el senkire. Felkeresett a lakásomon Bajtay Jenő, aki akkor a megyei tanács igazgatási osztályának vezetője volt és szoros barátság fűzött minket össze. Aggodalommal mesélte el, hogy jelenleg rendkívül bizonytalan a helyzet és nem látja biztosítottnak a közrend megfelelő védelmét. Pestről hallottuk, hogy nemzetőrségek alakulnak és ennek létrehozását javasoltam neki. Megfelelő hát-

Gelencsér János rajza

tér nélkül azonban ez nem sokat ér, tehát úgy gondoltuk, hogy honvédséget kellene igénybe venni. 26-a körül Bajtay Jenővel, Bágyi Miklóssal – aki az építészetnél tervezőmérnökként dolgozott – elmentünk Rétságra, ahol kértük, segítsenek Salgótarján közrendje védelmének megszervezésében. Nehezen mentek a tárgyalások. Végül megszületett a döntés, hogy adnak két szakasz katonát, Deli főhadnagy vezetésével. Meg is érkeztek a megfelelő fegyverzettel és az építőipari vállalatnál alakítottunk ki számukra szállást. A dolgozók közül pedig megalakítottuk a nemzetőrséget, akik egyhangúlag engem választottak parancsnoknak.

Az akkori rendet figyelembe véve igyekeztünk figyelni arra, hogy megfelelő okmányaink, engedélyeink legyenek, s legális szervezet legyünk. A mai napig is vállalom, hogy amíg a nemzetőrség létezett, Salgótarjánban semmilyen atrocitás, sőt bűncselekmény sem fordult elő. Összetételünk teljesen vegyes volt: párttagok, párton kívüliek alkották. A nemzetőrök kilencven százaléka építőipari dolgozó volt, de volt köztünk pedagógus, fizikai, szellemi munkás is.

Becsülettel, tisztességgel helytállt mindenki. A társaság összetartó volt és egy cél vezérelt minket: rend legyen a város területén. Nem tartóztattunk le senkit. Járőröztünk és géppiszto-lyos, karszalagos jelenlétünk elég volt ahhoz, hogy rend legyen. Nem voltak betörések és köz-tudott, hogy Salgótarjánban nemhogy puskalövés, de még egy pofon sem esattant el. A nem-zetőrség feladatai nem arra irányultak, hogy ki tudja, milyen harcokat vívjon, hiszen megala-kulásakor szó sem volt arról, hogy ilyenekre sor kerülhet.

Álmában sem gondolt senki a november negyedikéi eseményekre, amikor is a rádióból hal-lottuk, hogy mi történt. Katonai szervezet voltunk, de abszolút demokratikusan úgy döntöt-tünk, hogy pár fegyveres embernek nincs értelme a szovjet fegyveres hatalommal szembe-szállni és a várost halomra lövetni. Most is úgy ítélem meg, hogy bölcsen, okosan döntött ak-kor a kollektíva és a legkisebb adminisztrációig visszavezetve, a fegyvereket visszaadtuk a rét-ságiaknak. A katonák – akikkel egyébként baráti viszonyban voltunk és emberként tiszteltük egymást – is elfogadták a döntést, visszamentek a laktanyába. Tevékenységünk így szűnt meg. Visszagondolva: nem volt ez hőstett. Hogy milyen indíttatás volt bennünk? Lelkesedtünk. A rádióban felolvasott pontokkal mindenki egyetértett, mindenki úgy érezte, hogy végre vala-milyen változásnak kell jönni. Egyszerűen az érzésvilágunk diktálta ezt. Nem jött ide ellenség, ügynök sem volt, aki minket szervezett volna. Spontán magunktól, hazafiasságból jött ez az egész.

Hallgattuk a rádiót, a külföldi adásokat és teljesen egyértelmű volt, hogy mi történik az or-száiban. F fiatal voltam, mindössze 33 éves de az élet csatáját megjárva a többiekhez hasonló-an én is tudtam, hogy ezek az események világpolitikaiak. A józan paraszti ész azt diktálta, hogy egy ilyen hatalommal szembeni ellenállás teljesen felesleges. A nemzetőrség egyes tagjai úgy gondolták: ha az orosz uralom tovább folytatódik, annak következményei lesznek. Egy ré-szük külföldre távozott. Talán ők voltak az okosabbak. Mostanában már folyamatosan járo-gatnak haza. Olyat sohasem tettem, amit nem vállalnék. Úgy érzem, hogy ember tudtam ma-radni abban a forgatagban is.

A nemzetőrség felbomlása után tovább dolgoztam a vállalatnál. November végén tartóztat-tak le a karhatalmisták. Éjfélkor jöttem értem, papírok nélkül. A pénzügyi laktanyába vittek, ahol vizsgálni kezdték az ügyeimet. Kihallgattak. Olyan kapcsolatot és tevékenységet keres-tek, amely arra irányult, hogy összezeesküvés volt emberek vagy a párt ellen. Az egységüknek

Darázs volt a főnöke, akinek a testvérével együtt dolgoztam az építőiparnál. Öt vagy hat napig tartottak ott, majd elengedtek.

December nyolcadikán az építőipari munkásszálláson voltam és mi is kimentünk a tüntetőket nézni. Elkezdtek löni. Mellettem állt Visovszky Rudi bácsi, aki a helyszínen meghalt. A sebesülteket a munkásszállásra vittük, ahol megpróbáltuk őket bekötözni. A feleségem időközben elment a gyerekekért a megye tanács mögötti óvodába. Szerencsésen hazaértek. A lódenkabátja egy sorozattal végig volt löve, de nem sebesült meg.

A december nyolcadiki eseményeket már sokan elemezték, hogy hogyan kezdődött, ki lőtt. Egyszerű volt a lövés, mert részünkről senkinek sem volt fegyvere.

'57 elején a vállalatnál tartóztattak le. A megyei kapitányságra vittek. Monstre pert akartak összeállítani. Belekerültem a Sartoris és társai néven futó perbe. Sartorisra ráfogták, hogy robbantást akart szervezni. Egyetlen tanújuk volt a bírósági tárgyaláson. A vallomását végül a Legfelsőbb Bírósági tárgyaláson vonta vissza az illető. Sartoris Kálmánról tudni kell, hogy bányamesternök és a megyei pártbizottság tagja volt. Közkedvelt ember a munkások között. Ebbe a perbe próbálták összeszedni azokat, akik bizonyos mértékig exponálták magukat '56 mellett. Olyan emberekkel kerültem be, mint Sartoris Kálmán, Lássan József, Pödör Mihály... Olyan dolgokat akartak rám fogni, ami nem is történt meg. Fizikai erőszakot is alkalmaztak és bizony nehéz volt ezt átvészelni. Ma is azt mondom és akkor is az volt a véleményem: amit tettem, azért vállalom a következményeket.

Két-három hónapig voltam letartóztatva, majd szabadlábra helyeztek. Visszakerültem a vállalatához, de már nem az eredeti beosztásomban. Leminősítettek fizikai munkásnak, gépkezelő lettem. Megkezdődött a több napos bírósági tárgyalás Kovács megyei bírósággal. Az ügyész és a párt tanúja között – most már úgy tűnik – humorosnak tűnő beszélgetés zajlott. Megkérdezte az ügyész, hogy milyen nagy büne van Demének. Az, hogy fel akarta borítani a versenytáblát – volt a válasz. – És fel is borította? – Nem. – Akkor miből gondolja, hogy az volt a szándéka? – A közelében állt.

A feljebbviteli tárgyaláson, mint 13. rendű vádlott, a népköztársaság elleni fegyveres össesküvésben való tevékeny részvétel miatt három évet kaptam. Majdnem ez volt a legkisebb kirótt büntetés. Mlinarikot, aki a megyei nemzeti bizottság elnöke volt, halálra ítélték. A jelenléte nélkül született meg a döntés, mert közben megszökött. Engem már nem engedtek haza, elkerültem a balasagyarmati börtönbe, majd a Mosonyi úti rabkórházba, ahol olyan kórtermi társaim voltak, mint Angyal István, akit később felakasztottak. Kamuty, a vívók apukája is ott volt. A gyerekei azt mondták, hogy addig nincs vívás, amíg apu nincs otthon. Kiengedték. Vácra kerültem a gombgyárba. Duna-partra néző üzemben dolgoztam. Nagyon rossz volt látni az evezősöket. Ott már összevegyődött a csapat: Darvas Iván, Göncz Árpád és még sok más neves ember.

Volt egy édes eset Kádas Géza olimpiai bajnok úszóval. Szenet rakattak ki velünk egy hajóból. Öt nem hagyták dolgozni. Ülnie kellett, mert azt mondták: – Kádas, maga beleugrik a Dunába, elúszik és nem tudjuk még lelőni sem!

Innen kerültem a feljebbviteli tárgyalásra, ahol kifogtuk a legkeményebb bírót, a Nagy Imre-per bíróját, Vidát, aki nem sok jóindulatot tanúsított. Az ítéletek keményedtek, majd mindenkinek rátettek. Itt már összevontak Beda Józsi bácsikkal, mindenkit egy perbe, aki vezető szerepet játszott a salgótarjáni eseményekben. Zárt tárgyalás volt. Lénárt Bandi mondta ott, aki történelem tanár volt és 15 év fegyházat kapott, hogy szebb a történelmet csinálni, mint

tanítani. Nekem jóváhagyták a három évet. Enyhíteni senkinek nem enyhítettek. Utána a váci börtön lakója voltam, majd a budapesti gyűjtőbe vittek át, ahol az asztalosüzemben dolgoztam. Persze a börtönkörülmények nem olyanok voltak, mint a mostaniak, hanem jóval keményebbek.

Nekem április negyediké valóban a felszabadulást jelentette '59-ben. Akkor szabadultam amnesztiával. Azon gondolkodtam, hogy elmegyek Salgótarjánból. Aztán mégsem mentem el, hiszen nem loptam, nem csaltam, csak a hazámat szolgáltam. Az építőipari szövetségzetnél helyezkedtem el fizikai munkásként és ott már azok voltak a vezetők, akikkel korábban együtt dolgoztam. Nagyon emberségesen bántak velem és másfél év után csoportvezető, majd osztályvezető lettem. Talpra álltam, egy társulást alapítottam, aminek az ügyvezetője voltam.

Az '56-os dolgokért, azért, amit akkor cselekedtünk, két forintot nem kaptunk. Önzetlenül tette mindenki a dolgát. Elég szomorú, ami ma van. Úgy érzem, egy kicsit elfelejtették az emberek '56-ot. Lehet, hogy még nagyobb történelmi távlatból, száz-százötven év után kell majd rá visszanézni. Tény, hogy politikailag rehabilitáltak, de maga '56 szelleme nem kapja meg azt a társadalmi megbecsülést, amit megérdemelne, s az '56-osok lehetőségei is nagyon elmaradtak a többiekétől.

Szőnyi Géza:

Katona voltam, a Rákosi páncélos tiszti iskolát végeztem el. Előtte képzőművészetibe, vagyis az ipari rajziskolába jártam, de '45-ben úgy döntöttem, nem akarok a Szajna parton lábat áztatva éhenhalni, mint művész. Elmentem inasnak egy maszek lakatosmesterhez a Katona József utcába és ott voltam egy évig. Ezután beirattak a Szondi utcai tanonciskolába, ahol szintén egy év múlva azt mondtam a mesternek: – Na, én már meguntam, fel akarok szabadulni. Ez meg is történt, de nem tudtam elhelyezkedni. Apámnak volt egy párttitkár ismerőse Főton, aki azt mondta, tud segíteni, de lépjek be a kommunista pártba. Így lettem a Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség titkára Pesten. Anyám akkor azt mondta: – Kisfiam, ne maradj te ebben a szervezetben, cserkész voltál, ne legyél a MADISZ tagja! Így otthagytam és elmentem a vasút istvántelki főműhelyébe dolgozni lakatossegédként. Apám is itt volt bognár. Jó brigádba kerültem, a brigádversenyeben mindig száz százalékon felül teljesítettünk. Egyszer behívtak a pártirodába és ott mondták, hogy fiatalokat toboroznak, s egy-két kollégával együtt engem is kijelöltek. Így kerültem önként, egy kis nyomás hatására a hadseregbe. Olyan felkérés volt ez, hogy menni kellett. '50-ben avattak, először a páncélosokhoz, majd a győngösi hadosztályhoz kerültem hadművelési tisztnek.

Hazamentem szabadságra és '56 október 23-át Mezőszemerén, a családomnál éltem meg. A rádióból értesültem a forradalom kitörésének híreről. Akkor bomlásnak indult a hadsereg: nem volt meg a vasfegyelem és lógott a levegőben valami, amiről az ember nem tudta, hogy mi. Úgy döntöttem, nem megyek vissza. Nem azért, mintha félttem volna, hiszen elmentem én a templomba is megesküdni '51-ben. Azt mondtam a parancsnoknak, ha így nem vagyok jó nekik, akkor leszerelek, úgysem szeretek itt lenni. Azt válaszolta: – Menj en a fenébe!

Hogy az ÁVÓ-tól féltém-e? Hát igen. Be akartak szervezni besúgónak. Azt mondták, menjek a deffenzív osztályra éjszaka, hogy ne lássa senki. Ott azt akarták, hogy figyeljem meg a régi tiszteket és írjak elemzést róluk. Nem vállaltam, katonatisztnak mentem, nem vamzlernek! Páros lábbal rúgtak ki, menjek addig, míg be nem zárnak a sittal! – mondták. Ezt én meg mer-tem csinálni, hiszen nem féltettem a rendfokozatomat, ha kirúgnak, legfeljebb elmegyek a szakmámba dolgozni. S aki ugyanígy gondolkodott, azzal nem is foglalkoztak.

Visszatérve az '56-os eseményekre, munkások jöttek Egerből, Miskolcra haza, Mezőszemerére. Felbolydult a falu, a vezetőséget le akarták váltani. Nagygyűlést szerveztünk, ahol megalakult a munkástanács és engem választottak meg elnöknek. Röpcédulákat gépeltem, amelyeket a tanácsháza írógépén sokszorosítottam. Élelmiszert is gyűjtöttünk, teherautóval szállítottuk Pestre a harcolóknak. Felpakoltunk krumplit, babot, mindent, amit össze tudtunk szedni. Az árut az Oktogonon szórtuk le. Fellobogóztuk mi fehér meg nemzeti színű zászlóval is a kocsit, de azért így is megszórták Gödöllőnél. Hogy a visszaforduló oroszok lőttek-e, nem tudom. A kocsí onnan volt, hogy amikor menekültek a katonák, a mezőszemerci réten belementek a mocsárba. A gyerekek jöttek szólni nekem, hogy a határban van egy autó, amit aztán a rajta lévő esőrlővel kivontattunk. Ezen szállítottuk a helyi földműves szövetkezet révén szerzett élelmiszert a boltokba.

Egy ideig még a községben tevékenykedtem, intéztem a dolgokat. Felállítottam a hat fős nemzetiőrséget és legfontosabb feladatunk a rendfenntartás volt. Nem engedtem meg, hogy fegyvert viseljenek, bár a rendőrségtől kaptunk. Akasztásra is sor kerülhetett volna, mert bizony voltak véres fejű emberek. De én mindig azt mondtam, arra nem vagyunk hivatottak, hogy ítélkezzünk. Az a bíróság dolga, de ha mi hibát követünk el, akkor felettünk fognak ítélkezni.

'57 január hatodikán éjjel jöttek értem a rendőrök meg a pufajkások. Velük kellett mennem. Az egyik rendőrrel annak idején együtt szolgáltam, mint katona. Az ő javaslatára nem a karhatalmisták szállására vittek, hanem letettek a rendőrségen. Így menekültem meg a veréstől. A kihallgatás során a megyei párttitkár azt mondta, olyan ítéletet kell hozni, hogy az elretentő példa legyen! Elmondhatatlan tortúrán ment keresztül az ember... Öten ültek körülöttem, mindegyiküknél gumibot... Azt akarták, valljam be, hogy mit akartam, illetve mit csináltam. Semmit, csak végeztem a munkámat a tanácsházán fizetés nélkül, hiszen magamnak nem adtam pénzt, csak a tagoknak. Egy hétig vallattak, olyan dolgokat akartak az emberre aggatni, hogy a hajam szála az égnek állt. Az egri bírósági börtönben három évre ítélték. 24 vádpont alapján kellett volna ítélkezni, de elismertem, hogy lázítottam a népet, s ezért a BHó 2/b. pont alapján az államrend megdöntésére irányuló izgatás büntette miatt kaptam három évet '57 február végén.

Szerencsés véletlen, hogy olyan zsidó felekezeti kirendelt ügyvédem volt, aki akkor tért haza a Szovjetunióból. Azt mondta: – Ezt az ember akarják maguk elítélni? Ezt akarják felakasztani? Hisz' nem is követett el semmilyen bűnt! Kiállt mellettem, le a kalappal előtte és azzal vigasztalt, hogy ne féljen, magát nem érheti bántódás. Vádra kerültem, ahol '57 október 23-án éhségstrájkot szerveztünk megemlékezve az egy évvel ezelőtti eseményekről. Akkor a gombüzemben dolgoztam, mint színező. Felvittek a nyomozóirodába, ahol arról kérdeztek, kik voltak a szervezők. Tudták, hogy az egyik én voltam. Azt mondtam: mindenki megemlékezett az '56-os történésekről, nem tudok neveket mondani és nem is fogok, még ha tudnék se.

Erre levetették velem a bakancsot és úgy verték a talpamat, a tenyeremet, a kézfejemet, a hátsó részemet egészen a veséig. Borzasztóan megverték, a zárkában csak támoxyogtam.

Az volt legborzasztóbb emlékeim egyike, hogy a barátomat nem ismertem meg a füzesabonyi cellában. Úgy össze volt verve, a teste merő fekete véraláfutás volt, a szemei bedagadva...

Az ítélet után az édesapám fogadott egy ügyvédet, aki fellebbezett. Ekkor már a feleségem is elvált tőlem. Tanítónő volt és azt mondták neki, hogy vagy elválík vagy az iskolából kell mennie. '57 júniusában a feljebbviteli tárgyaláson elejtették a legtöbb vádpontot, csak egy maradt meg. A bírónő, aki igencsak jóindulatú volt, azt mondta, ezért elég neki két év. Szabadulásom után a katonasághoz nem mehettem vissza, mert a 102-es parancs értelmében lefokoztak honvédeknek. Kirúgtak a hadseregből és a mélyépítő vállalathoz mentem dolgozni dózerosnak. A Mátrában csináltuk az erdei szállító utak alapját. Mikor készen lettem, a szorospataki futballpálya, majd a Medve-akna placcá következett. A munka befejezése után a kisterenyei állami gazdaságba mentem, ahol '62-ig dolgoztam szerelőtraktorosként. Ezt követően az öblös-üvegyárba kerültem géplakatosként, onnan mentem nyugdíjba '88-ban.

Azóta visszakaptam a rendfokozatomat, most nyugalmazott őrnagy vagyok, de nem kapom a katonai nyugdíjat, csak a polgárit, mert nem töltöttem el annyi időt a hedseregben. Úgy érzem, azok, akik részt vettek az '56-os eseményekben egyáltalán nincsenek megbecsülve sem anyagilag, sem erkölcsileg. Sőt, az utóbbi időben mintha hanyatlana az akkori történésekre való odafigyelés. Sokan vannak közöttünk, akik nagyon alacsony nyugdíjból kénytelenek tengődni. Nekem is csak most emelték fel 25 ezer forintra az emlékérem kapcsán. Senki nem hallgat ránk, annyiban merül ki a tevékenységiünk, hogy havonta egyszer összejövünk. Olyan az egész, mint egy '56-os nyugdíjas klub: semmilyen politikai tevékenységben nem veszünk részt, csak elsírjuk panaszainkat, de senki nem hallgatja meg. Egy ember van, aki aktív politikai tevékenységet fejt ki, Kalmár Imre Jobbágyiból, ő az elnökhelyettesünk. Azok, akik vállalják az '56-osságot és nem csak szaladgálnak az emlékéremhez járó pénzért, azok nem az anyagiakért mentek oda a rendszerváltáskor.

A társadalom részéről nem kapunk kellő megbecsülést, sőt, néha még meg is fenyegetik az embert, mondván, ne sokat ugráljunk, mert még előkerülhetnek a pufajkák. Negyven évig viseltem én is az ellenforradalmár jelzót. A munkahelyemen elismerték a munkámat, mégis én kaptam a legkevesebb fizetésemelést.

Egyszer a somoskői buszmegállóban kifejtettem a véleményem Hornékról. Azt mondták, fogjam be a pofámat, mert megüthetem a bokámat! A többség hallgat. Még mindig félnek, az emberek nagy részében benne van a majré. Hogy mitől félnek? Attól, hogy visszajön a régi rendszer. Nem merik elmondani véleményüket, a kormánnyal kapcsolatban meg pláne nem. Szerintem nem fognak még egyszer az MSZP-re szavazni.

Ponyi József:

'56-ban az acélgyárban dolgoztam villanszerelőként. Az általános iskolát itt végeztem az Acélgyári úton, közben egy évig eserkészkedtem, majd beléptem az újonan alakult úttörőcsa-

patba. Az MTH-ban kitanultam a villanyszerelő szakmát, '54-ben szabadultam és az acélgyárban helyezkedtem el.

'56-ban 18 éves voltam és jelentkeztem a dunai jeges árvíz okozta károk helyreállítására Mohácsra, a Szigetközbe. Ott kapott el a forradalom. Katonai parancsnokság alatt voltunk és katonai rádió hallgatták a parancsnokok a Szabad Európát vagy a Kossuth adót. Tisztán lehetett hallani rajta, hogy lőnek a fővárosban. Október 24-én a pestiek hazaindultak, de másnap visszajöttek, mert nem volt közlekedés. Aznap hallottuk mi, salgótarjániak, hogy otthon nagy balhé van és két-három nap múlva elindultunk haza. Egy napot Mohácson töltöttünk, ahol végignéztük, hogy verték le a szovjet emlékművet a Duna-parton. Vasúti kocsikban aludtunk, majd másnap megkerestük a DISZ irodáját és szereztünk egy papírt, hogy haza tudjunk utazni. Hajó hozott fel minket a Csepel-sziget elejéig. Tovább nem jött, nem merete megreszkirozni a kapitány, hogy szétlőjék a hajóját, láttuk ugyanis, hogy a Citadella fölött repülő géppuskáznak meg bombákat dobálnak le a pesti oldalra. Gyalog indultunk Budáról, a sziget felé járhattunk, amikor egyenruhás fegyveresekkel találkoztunk, akik közrekaptak minket. Szerenesénkre egyikük Márton Imre társamat, Csokit megismerte és azt mondta: – Ne bántsátok őket, ezek tarjániak, jótállok értük. Azért a kofferjainkat megnézték. Azt tanácsolták, hogy ne egyszerre menjünk át Pestre, hanem két-három fős csoportokban, nehogy belénk lőjenek. Átmentünk. A Lánchíd pesti hídfőjénél már oroszok voltak. Igazoltattak, el akarták venni a Pajtás fényképezőgépet, Juhász Attilától a piros nyakkendőjét, de egy magyar katonára oroszul magyarázta, hogy ne vegyék el. Megkaptuk az eligazítást, hogy merre menjünk, hol nincsenek harcok. A Keleti felé indultunk, onnan pedig gyalog Hatvanba, mert nem volt közlekedés. Rákoson túl feltörte a cipő a sarkamat, bementünk egy suszterhez és amíg ott voltunk, jó pár harcokosi húzott el mellettünk Pest felé. Hatvanig éjszaka is mentünk és azt ettük, amit a földeken találtunk: fagyott paradicsomot, uborkát, paprikát. Két nap múlva értünk haza, Hatvanból már vonattal utaztunk tovább.

Az acélgyárban sztrájk volt, nem dolgoztak. Már a vonatból láttuk, hogy lerombolták a szovjet emlékművet. Ismerősök mesélték, hogy lövöldözés volt, de később kiderült, hogy nem volt semmi. A munkahelyen egy-két napon belül megalakították a nemzetőrséget, Hadady Rudolf lett a parancsnok, Hargitai Lajos a helyettese. Közülünk, akik lent voltak Mohácson, a hetven százalék belépett. Én azért, mert láttam, hogy mit csinálnak az oroszok. Túljelentkezés volt és elsősorban a fiatalokat vették fel. Az átlagéletkor 25 év volt. Hivatalosan alakultunk meg, létszámba vettek minket és lementünk a rendőrkapitányságra, ahol személyre szólóan állítottak ki két igazolványt: egy magyar és egy orosz nyelvű dokumentumot. Ebben benne volt, ki milyen fegyvert kapott és annak a száma is. Feladatunk az volt, hogy az acélgyári sorompótól a vízvázalstói erőművig terjedő területen felügyeljünk a rendre, s a kijárási tilalom miatt éjszánként igazoltatásokat végeztünk.

November negyedike után a pufajkások felfestették a Salgó úti házak falára, hogy éljen a Kádár-kormány! Közülük az éjszakai járőrök hármát vagy négyet elkaptak, behozták őket a gyárba – itt volt a központi iroda – és lefegyverezték. Elbeszélgetés után elengedték őket. Nem láttam, pihenőben voltam, de tudtam a dologról, mert nagy felbolydulással járt. Volt egy másik eset is: riadót kaptunk, hogy azonnal menjünk a megyetanácsra őrséget adni, leváltani a bátonyiakat. Mikor leértünk, az ottaniak nagy meglepetésünkre az mondták, olyan telefon kaptak, hogy lépjenek fegyverbe, mert támadnak az acélgyáriak. Össze akartak minket ug-

rasztani és ha ők vették volna a lapot, akkor minket, akik nyitott teherautóban érkeztünk, az erkélyről szépen leszedhettek volna. Hatan-tizen lehettek, mi pedig harminc körül. Márton Imre és egy Viczián vagy Vincze nevezetű kiszolgált katonatiszt elmentek körülnézni az emeletre és ott fedezték fel a pufajkások által üzemeltetett illegális adót, amely Tarján környékén sugárzott. Elkaptak egy Takács nevezetű embert, aki a forradalom ellen uszító híreket olvasta be és a mellette lévő két fegyverest leszerelték. A csehszlovák típusú kis géppisztolyokat kipenderítették, a rádió vezetőkeit kiszaggatták.

A gyárban volt egy gyűlés, ahol elmondták, hogy pufajkások garázdálkodnak Karancslapujtó környékén, kirabolták az élelmiszerboltot. Kimentünk, fegyveres harc azonban nem volt, mert elbújtak. Fancsik György elkapott közülük egyet a híd alatt, hármat pedig leszereltek.

Háromszor jöttek be az acélgyári útra páncélos harcosokkal az oroszok, mert azt a jelzést kapták, hogy akasztják az acélgyárban a kommunistákat, minden fán lóg kettő-három. Az orosz parancsnok káromkodva rohángált az úton, hogy becsapták őket. Szuhacsev bácsi, aki ukrájnból származott és itt lakott, fordított nekünk. Mikor a Kádár-kormány megerősödött, harmadszori bevonulásukkor december elején fegyvereztek le minket. Márton Imre segített nekik kiűriteni a tárakat, sőt, még kolbászt is vitt nekik, mert éhesek voltak.

A nemzetőrök közül csak páran – köztük Fancsik György, Juhász Attila – maradtak a gyári kapuőrsgben, de ennek anyagi vonzata is volt, a bérük dupláját kapták.

December nyolcadikán a lövöldözés után értem a helyszínre. Az acélgyáriak elkéstek, mert Trezsnyik Ferenc, aki a munkástanácsban volt, visszatartotta az embereket. Az acélgyári sorompónál ment el a tömeg mellett két orosz harcokcsi és a sorompó utáni hentes üzlete előtt 10-15 fegyveres pufajkás volt. Néhány ember megjegyzéseket tett rájuk, de nem szóltak vissza. A szovjet emlékműnél járhattunk, mikor hallottuk a lövéseket. Emberek szaladtak szemből és mondták, hogy ne menjünk, mert gyilkolják a népet! Én mégis lementem és láttam a halottakat. A mai Rákóczi Iskolával szembeni oldalon egy asszony vitt az ölében egy hat-hét év körüli gyermeket, aki csupa vér volt. Láttam egy kocsist kitérítve a megyeháza belső udvarán a garázsoknál. Szívlövése volt. Elmentem a kórház udvarába is, ahol egymás mellett voltak kitérítve a halottak. Az egyiknek nem volt lába, a másiknak nem volt szeme és volt egy állapotos asszony, akiből a gyerek volt kifordulva.

Másnap hallottam, hogy a lefegyverzés ellenére mégis van fegyver. Ekkor Fancsikék már disszidáltak, minket is hívtak, de nem mentünk. Pedig mondták, hogy fülest kaptak, le fognak minket rendezni. Fehér Gyula, Vágvölgyi Tivadar, Gál László, Hupcsikék, Darázsék voltak a legnagyobb kommunisták. Hadady és Hargitai pár nappal a lövöldözés után tűnt el. Úgy halottam, hogy kicsalták őket a lakásból azzal, hogy a gyárban valami baj van. Vágvölgyi volt az első, aki elégette a pártkönyvét, a pártbizottságon meg azt mondta, azért csinálta, hogy megtudja, ki az ellenforradalmár. Ez volt a csel. Az itthonmaradottak közül majd' mindenkit elkaptak fegyverrejtegetésért. Az egészről nem tudtam semmit, csak a végén derült ki, hogy a pufajkásoktól elszedett fegyverek lehettek. A kapuban maradtak ekkor már megpattantak és megüzenték, hol vannak a fegyverek: a villamosközpont kábelaknájában. Innen nekünk el kellett máshová dugni, hiszen ha leadjuk, egyből vittek volna felakasztani, mert statárium volt. Összeálltunk egy páran, Márton volt a parancsnokunk, Ponyi Gyuszi és én voltam benne. A villamosközpontban a tekereslők fölé a padlásra rejtettük.

Mata Jóska, aki minket a későbbiekben feljelentett, szintén tudott a fegyverről. A katonaságnál fegyvermester volt és a pincében ő lőtte be a fegyvereket. Mondta, hogy ne az eredeti terv szerint dobjuk be a gyári tóba, hanem dugjuk el. Így kerültek a padlásra. Tudtuk, hogy keresik a fegyvereket, a padlás pedig nagy súlyuk miatt meghajolt, jött le a vakolat és az egész üzem tudta, hogy ott fegyverek vannak. Ezért máshová kellett tenni. Óvári János bácsi üzemvezető is tudott róla és a villamosközpont mennyezetének közepébe, a gerenda tartószerkezeté alá dugtuk.

'57 április 12-én reggel jöttem haza, éjszakás voltam. Délelőtt bementem a fizetésért és délután, alighogy beléptem az ajtón és levettem a kabátom, csengettek. Novák Gyula volt a begyűjtő, meg egy másik nyomozó. Bevittek dzsippel a városi rendőrségre. A folyosón legalább két óra hosszáig hagytak ülni, majd a rendőrkapitányságra vittek. Volt egy cigányféle nyomozó, a nevére már nem emlékszem, csak arra, hogy „Brazilnak” csúfolták és lapujtói volt. Meggyepált a Kossuth jelvényem miatt. Lent a pincében megint kaptam az öreg Antaltól. 13-án kihallgattak a kapitányságon, azokat mondtam csak, akik benne voltak a fegyverelrakásában. Statárium volt és törvény volt arra, hogy a fegyverrejtegetőket 72 órán belül el kell ítélni. Másnap már Pestre vittek minket. Még előtte láttam, hogy ott van Mede Lajos, Óvári Dodi bácsi, Berkes Pista, a kis Berecz, aki úgy került bele a dolgokba, hogy amikor másodszor raktuk el a fegyvereket, igaz, hogy hazaküldtük, de ott akart maradni. 16 éves volt és át is került a fiatalokúak bíróságára.

Hárs Laci bácsit – aki a gyári őrség parancsnoka volt, a Horthy-rendszerben meg százados – internáltatták Darázsék. Azért vették fel a buszra, hogy ő lesz a tanú. Jöttek Novákék, Hupcsikék, Gál, Tóth Karesi, Fehér Gyuszi... ezek a jómadarak. Onnan tudom, mert amikor a bírósági tárgyalás után visszavonult a bíróság ítélelhozatalra, szabadon beszélhettünk a családtagokkal és az ügyvéddel a szünetben. Úgy készítették minket, amikor kijöttünk a falhoz, hogy Darázs Pistának volt egy megjegyzése: Utoljára süit rátok a nap, éreztétek jól magatokat! Az ítéletet tíz évtől kötélíg lehetett kiosztani. A Gyorskocsi utcába, a katonai bíróságra vittek minket. Szerencsénk volt, mert annak az ügyésznek, akit Darázsék nekünk szántak – és halálügyészként emlegettek, hiszen köztudott volt, hogy mindenkire halálos ítéletet követelt és a legtöbb embert fel is akasztották – Debrecenben vagy Szegeden volt ügye. Helyette egy emberes ügyészt kaptunk, aki egy A/4-es lap felén sorakoztatta fel a vádpontokat. Vágvölgyiek hoztak egy olyan papírt, hogy kilencből ötünkre – Medére, Mártonra, a két Ponyira meg Juhászra – kötelelet kértek néphatalom megdöntésére irányuló fegyveres szervezkedés miatt. Még az is rajta volt – ahogy az ügyvédeinktől megtudtuk –, hogy az acélgyár dolgozói mélységesen elítélik tetteinket és legszigorúbb ítéletet kérnek ránk. Mata volt a feljelentő meg a koronatanú is. Azért árult be minket, mert ígéretet kapott Fehér Gyulától ötven fillér órabér emelésre és arra, hogy visszaveszik az MSZMP-be. Óvárinak köszönhette, hogy nem került mellénk, mert ő beszélt le minket, fiatalokat, hogy hagyjuk őt futni, mert olyan ganéj ember, hogy még arra sem érdemes, hogy közénk kerüljön a börtönbe.

Márton 13 évet kapott, Óvári Dodi bácsi fegyverfeljelentés elmulasztásáért 12 évet, Mede és Juhász tizet ugyanezért, a két Ponyi fegyverrejtegetésért ugyanezért tizet. Vics Antalt, akinek akkor már hiányzott a fél tüdeje, áttették a polgárira, a Berecz gyereket a fiatalokúak bíróságára, Berkest meg felmentették. Az ítélet után vígan mentünk fel, volt egy görög smasszer

– aki mindvégig azt hajtogatta: Kellett nektek Talpra, magyar? – azt kérdezte: Minek örültök, csak nem mentek haza? Nem – válaszoltuk – de csak tíztizenhárom évet kaptunk.

Életem végéig nem fogom elfelejteni, hogy amikor bekerültünk abba a nagy szobába, volt egy hetven valahány éves öreg, ült a vaságyon, kezében tartotta a zsebkendőjét és csak sírt. Megkérdeztük, hogy mi baja, csak nem akasztják fel? Kiderült, hogy nem, tizenhárom évet kapott ő is. Csósz volt és riasztópisztollyal riogatta a vadakat meg a madarakat. Az ellenlábas a fegyverrejtegetésért jelentette fel és a pufajkások agyba-főbe verték, hogy adja elő a fegyvert. Azért kapott 13 évet, mert a fegyverszakértő azt mondta, emberi élet kioltására alkalmas a pisztoly. Nem is ezért sírt, hanem azért, hogy életében az anyján kívül más még nem verte meg, de most igen.

Elkerültem a gyűjtőbe, ahol 12-en egymás hegyén-hátán voltunk a két méter széles, három és fél méter hosszú cellában. Úgy aludtunk, hogy a szalmaszakokat nappal összeraktuk, éjjel meg szét, csak a küblinek hagytuk ki a helyet a sarokban. '57 nyaratól a játéközemben dolgoztam. Még akkor is ott voltam, mikor '59-ben Nagy Imrét felakasztották. Ez év november közepe táján vittek minket Vádra, ahol nem egész egy évig voltam. Szerenésémre elkerültem, mielőtt 1200 ember részvételével éhségstrájkot szerveztek. Ők kemény büntetést kaptak érte, például Mede Lajosnak egy évig nem engedélyezték sem a beszélőt, sem a levélírást, sem a látogatást. Akkor kerültem vissza a gyűjtőbe, mikor Hruscsov a cipőjét verte Amerikában. Innen '62 április 3-án szabadultam.

Az acélgárba villanyszerelőként vettek vissza, de a legalacsonyabb órabért adták. '65-ben eljöttem, de ez a nyomott bér mindmáig elkísér és természetesen meglátszik a nyugdíj-járadékon is.

Balázs János festménye